

Balkanlar'da Yaşanan Trajedi: Yedinci Bayrak

Urumeli'den İzmir'e¹

Tragedy Experienced In The Balkans

Mesut TEKŞAN²

Geliş Tarihi: 28.02.2018 / Düzenleme Tarihi: 21.03.2018 / Kabul Tarihi: 22.03.2018

Özet

Yakın tarihimizin en trajik olaylarından biri şüphesiz Balkan coğrafyasında yaşananlardır. Tarihi kaynaklarda yer almasına karşılık yaşanan trajedilerin edebi eserlere yansımaları oldukça geç dönemlerde olmuştur. Günümüzde Balkanlarda yaşanan trajediyi ve Anadolu'ya göç olgusunu ele alıp işleyen yazarlarımızdan biri de Ayla Kutlu'dur. Yazarın bahsi geçen bu konuları ele aldığı *Yedinci Bayrak* romanı ilk olarak Ocak 2016'da yayınlandı. Romanın adının altında "Rumeli'den İzmir'e" ibaresi yer almaktadır. Bu ibareyle romanın konusu başta duyurulmuştur. Romanda Saraybosna'dan başlayıp İzmir'e kadar süren trajik yaşam öyküleri, göç olgusu ve göçün Balkan Türklerini nasıl perişan ettiği üzerinde durulmaktadır. Vidin'den Saraybosna'dan başlayan göç dalgası Karadağ'da, Arnautluk'ta, Üsküp'te, Selanik'te artan acılarla trajik bir hal alarak, Edirne, İstanbul ve İzmir'e kadar yayılır. Romanda Saraybosna, Üsküp, Vidin ve Selanik trajedinin yaşandığı dört durak olarak ele alınıp buralarda yaşanan trajediler ve yapılan katliamlar birkaç ailenin yaşantısı ve göç yolu takip edilerek anlatılmıştır. Saraybosna, Üsküp, Vidin ve Selanik Osmanlı Rus Savaşı ile I. ve II. Balkan Savaşları'nı; Edirne, İstanbul ve İzmir ise I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı anlatmak için seçilmiş mekânlardır. Balkanlar'dan göçenlerin ilk umut kapısı Edirne olmuştur, ancak işgal altındadır. İmparatorluğun başkenti İstanbul da o sıralarda işgal altında olduğundan göçerler İzmir'e yönelmişlerdir. Romanda İzmir, Balkanlar'dan gelen göçmenlere yurt olarak; Mondros Mütarekesi'nden sonra Yunan işgal kuvvetlerinin ilk işgal ettiği ve işgal kuvvetlerine karşı ilk direnişin yapıldığı, Millî Mücadele'nin başladığı ve düşmana "ilk kurşun"un atıldığı yer olarak dikkat çekmektedir. Son olarak İzmir, Büyük taarruzla düşmanın denize döküldüğü, Millî Mücadele'nin zaferle taçlandırıldığı ve "*Yedinci Bayrak*"ın dikildiği yerdir. On bölüm olarak düzenlenen romanda her bölümün başında o bölümde ele alınan konu ve mekânla örtüşen şiir, türkü ve destanlara yer verilerek, yaşanan trajik olayların halk arasında nasıl karşılık bulduğu ortaya konulmaktadır. Bu çalışmada Balkan Türklerinin trajedisini dile getiren *Yedinci Bayrak* romanında ele alınan realiteye ve folklorik unsurlara değinilerek, Balkanlar'da yaşanan trajedilerin romana nasıl ve ne kadarının yansıtıldığına dikkat çekilmiştir. Balkanlar'da yaşanan acılar edebi eserlere malzeme olmanın yanısıra bir gerçekliği de vurgulamaktadır: Sahip olunan topraklar canla başla savunulmadıkça vatan toprağı olarak varlığını sürdüremez.

Anahtar kelimeler: Ayla Kutlu, Yedinci Bayrak, Osmanlı Rus Savaşı, Balkan Savaşları, göç

Abstract

One of the most tragic events of our recent history is undoubtedly those happened in the Balkan geography. On the other hand, the tragedies experienced in the past have been reflected in literary works quite late. One of the many writers dealing with the phenomenon of tragedy and Anatolian migration happened in the Balkans is Ayla Kutlu. Ayla Kutlu's Seventh Flag novel was first published in January 2016. Under the name of the novel, there is the sub-title as "from Urumeli to İzmir". With this sub-title, the subject of the novel was announced on the cover page. In the novel, it is focused on tragic life stories starting from Sarajevo to İzmir, the migration phenomenon and how migration made the Balkan Turks miserable. The wave of migration from Vidin to Sarajevo becomes tragic with rising anguishes in Sarnica, Skopje, Albania, Montenegro and spreads to Edirne, İstanbul and İzmir. The tragedies and the massacres in Sarajevo, Skopje, Thessaloniki, and Vidin are considered as the four stops where the tragedy takes place, and the massacres are followed by the experience of several families and the way of migration. Sarajevo, Skopje, Vidin and Thessaloniki are selected as places for showing the Balkan Wars I and II; Edirne, İstanbul and İzmir for World War I and Turkish War of Independence. The first hope of the migrants from the Balkans has become the gate of the hope, but it is under occupation. Since the capital city of the Empire, İstanbul, is also under occupation for that period, migrants are directed to go to İzmir. In the novel, İzmir as a homeland for the migrants coming from the Balkans attracts attention as the place where the Greek occupation forces first invade after Mondros Armistice Agreement and the first resistance against the occupation forces is displayed, the national fight is started and "the first bullet" is shot towards the enemy. Finally, İzmir is the place where the enemy is put into the sea with the Great Offensive, War of Independence is crowned with victory and the Seventh Flag is planted. In the novel which is organized as ten chapters, at the beginning of each chapters, poems, folk songs and epics overlapping with the subject and space covered in those chapters are given to show how the tragic events that are experienced correspond among the people. In this study, by touching on the reality and folkloric elements which are

¹ Bu makale 18-24 Eylül 2017 tarihleri arasında İspanya/ Malaga'da düzenlenen 1.Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan tebliğden geliştirilmiştir. (1th International Congress on Social Sciences held in Spain/Malaga)

² Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
E-Posta: mesutteksan4@gmail.com

discussed in the Seventh Flag expressing the tragedy of the Balkan Turks, it is pointed out in what manner and how much of the tragedies experienced in the Balkans are reflected in the novel. In addition to being a material to the literary works of the Balkans, they also emphasize a reality: the land possessed can not sustain its existence as homeland unless it is defended with heart and soul.

Key words: Ayla Kutlu, Seventh Flag, Ottoman Russian War, Balkan Wars, migration

Giriş

Türk milleti tarihte en çok savaş mustaribi olan milletlerden biridir. Orta Asya'dan Avrupa içlerine kadar yaşadığı birçok yerde evinden ocağından sürülmenin yanısıra pek çok defa da ölmüş, öldürülmüştür. Balkanlarda verilen mücadele bu savaşlar zincirinin son halkalarından biridir. Bu savaşlarda pek çok insanımızı kaybettiğimiz gibi yüz binlerce hatta milyonlarca insanımız da perişan olmuştur. Kimi malından mülkünden, kimi evladından, evinden barkından olmuş; göçe zorlanmış; yaralanmış, aşığılanmış, ölmüş, öldürülmüş. Ölmeyenler canlarını kurtarmak için aç bi-ilaç, yalın ayak başkibak ana vatan olarak bildiği Türkiye'ye ulaşmak için yollara düşmüş; göç yolunda çetin koşullarla mücadele ede ede, kırıla kırıla, öle öle sonunda anayurda sığınmışlardır. "Balkanlar tarihi, Türk tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır. Balkan kelimesi dahi, sıradağ veya dağlık anlamına gelen Türkçe bir sözcüktür. Güvenilir tarih kaynaklarına göre, Balkan yarımadası VI. yüzyıldan başlayarak Türk kavimlerinin gelip yerleştiği bir yurt olmuştur" (İnalçık, 2013: 9).

Birinci Dünya Savaşını da tetikleyen Balkan Savaşları yakın tarihimizde Kurtuluş Savaşı'ndan sonra en çok acı çektiğimiz savaş olmuştur. Özellikle 93 Harbi diye bilinen Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra Balkanlar milletimiz için "bir arenaya dönmüş; Avrupa siyaset adamları da milletimizin öldürülmesini, parçalanmasını seyretmiştir"³. Avrupa ve dünyanın birçok ülkesi çoğu zaman gizliden gizliye bazen de açıktan açığa çeteleri ve düşman askerlerini desteklemiş, hepsi birden milletimizin ölmesi, öldürülmesi ve sürülmesini seyretmişlerdir. "Muhacirler kaybedilmiş topraklarımızın canlı hatıralarıdır" diyen Mustafa Kemal, onların hakkını şöyle teslim eder: "Muhacir diye küçümsenenler, tarihin yazdığı savaşlarda en geriye kalanlar, yani düşmanla sonuna kadar dövüşenler, çekilen ordunun ric'at hatlarını sağlamak için kendilerini feda edenler ve düşman karşısında kaçmak, çekilmek nedir bilmeyenlerdir" (Yenisoy, 2005).

1. Balkanlar'da Yaşanan Trajedi

Balkanlar Türk tarihi için oldukça önemlidir. Son dönem Balkan tarihi Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan Savaşları ve I. Dünya savaşı olmak üzere üç büyük savaşa sahne olmuştur. Bu savaşlarda Balkanlarda yaşayan milletlerin sosyal yapıları bir uçtan öbür uca şekillenir, devletlerin siyasi sınırları değişirken değişmeyen insanların acıları, sefaleti, ölümü ve ölmeyenlerin ilden ile devletten devlete göçe zorlanmasıdır.

XVII. ve XVIII. yüzyılda imparatorluğun siyasi bunalımı ve ekonomik çöküşü Balkan köylüsü üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Ünlü tarihçi Halil İnalçık, Balkanlar'da imparatorluğa karşı ayaklanmalara ve Balkan milletlerinin Osmanlıdan ayrılıp kendi milli devletlerini kurma çabalarında diğer faktörlere de dikkat çekerek XVIII. yüzyıldan sonra "Yunan ve Bulgar tüccarları ticaretlerini yaparlarken Osmanlı yerine Batılı Avrupalılarla yapmaya başlamışlar, yönlerini Avrupa'ya çevirmişlerdir ve artık ticaretin merkezini Avrupa'ya kaydığını" söylemektedir. Osmanlı bu dönemde onlara her ne kadar teşvik verse de onlar, yönlerini Avrupa'ya çevirmişler, Osmanlı devleti kendi tüccar tebaasını kaybetmeye başlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken Avusturya ve Rusya, Balkanlar'da kendilerine bağlı uydu devletler yaratmak için diplomasisini, o işlemeze ordularını harekete geçirmekte yarış halindedirler. XIX. yüzyılda Balkan milletlerinin birbiri ardı sıra imparatorluktan ayrılıp kendi bağımsız devletlerini kurmalarını, bu ekonomik, sosyal ve düşünsel değişimlerin sonucuna bağlayan Halil İnalçık: "Şüphesiz bu, önlenmesi olanaksız tarihi bir gelişim idi" (İnalçık, 2016: 35) diyerek tarihi bir tespitte bulunur. Bağımsızlıklarını kazanmaları bölgeye barış ve huzur getirmez aksine bağımsızlıklarını kazanan Balkan devletleri "boğuşma sürecine" girerler. "Yalnız birbiriyle değil, kendi sınırları içinde beş yüzyıllık bir tarihin yarattığı din-etnik grupları hunharca yok etmeye çalışmak, büyük devletlerin ve blokların planlarına alet olmakla, Birinci Dünya Savaşı'nda görüldüğü gibi dünya barışını tehdit etmektedirler" (İnalçık, 2016: 35).

Sultan Abdülhamit Han'ın tahta geçtiği 1876'dan sonra özellikle İngiltere'nin Osmanlı'yı Rusya'ya, Rusya'yı da Osmanlı'ya karşı kışkırtması üzerine patlayan "1293 yani 1877-1978 savaşı bir imparatorluğun yıkılmasından çok, Rumeli'deki anavatan topraklarının erimeye başladığının ilk büyük tezahürüdür" (Ortaylı, 2016:128). Bu savaştan sonra Osmanlı hem doğuda hem de Balkanlar'da tarihinin en büyük toprak kaybını yaşamıştır. Savaş sonunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması (1878) ile Romanya, Sırbistan ve Karadağ tam bağımsızlıklarına kavuşmuş, ayrıca Karadeniz'den Ege denizine kadar koskoca bir Bulgaristan ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan ise, yüzbinlerce Müslüman-Türk, asırlardır yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalarak İstanbul'a ve Anadolu'ya doğru hazin bir göç dalgası başlatmıştır (Tekin, 2016).

"Balkan Savaşları boyunca Bulgar ordularının ve hassaten Yunan ordularının yaptıkları katliamın haddi hesabı yoktur. Selanik'e girdiklerinde, Müslüman mahallelerden önce kalabalık nüfusu meydana getiren Yahudi mahallelere saldırıp orada katliama girişmişlerdir. Çünkü amaçları etnik temizlik yapıp Selanik'i Helenleştirmek yani Yunanlaştırmaktır. Bulgar orduları 93 savaşında ve Balkan Savaşı'nda maalesef askere yakışır bir haysiyet gösterememişlerdir. Edirne'yi işgal ettikleri vakit onurlu bir işgalci kuvvet rolünü oynayamamışlardır" (Ortaylı, 2016: 128).

Abdülhamit Han anılarında "Balkan hayduduna vurmak üzere her elimizi kaldırdığımızda Rusya'yı yahut İngiltere'yi karşımızda bulduk. Zaten İngiltere ile Rusya evimizi harap eden iki fareye benziyorlar. Eskiden Fransa, bu iki iğrenç kemiriciye karşı istediğimiz zaman çıkarabileceğimiz güvenli bir savunucumuzdu. Fakat Fransa her gün biraz daha bizden

³ Bu ifadeyi Yakup Kadri kullanmıştır.

ayrılmaktadır. Allah'a şükür bunu gidermek için Almanya ile dostluk kurmuş bulunuyoruz. Bu namuslu müttefikimiz herkesi hizada tutmasını bilecektir" dese de, Balkanlarda ok yaydan çıkmış, her millete mensup çeteler, diğer bir millete mensup insanların canına ve malına kast etmeye başlamış Rumeli'yi kan, ateş, barut ve bombalar bürümüştür. Olayların merkezinde Makedonya vardır ve Bulgar Yunanlıyı, Sırp Bulgar'ı, Arnavut Sırp'ı katletmiş ve nihayet bunların hepsi de fırsat buldukça Türkleri bölgeden kaçırmak için zorbalıkta ve haydutlukta sınır tanımamışlardır (Tekin, 2016).

Halil İnalçık'ın da belirttiği gibi Balkanlar'da süren kargaşa I.Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur. 1914'te başlayan savaş 30 Ekim 1918'de Osmanlı'nın içinde yer aldığı ittifak devletlerin yenilmesiyle son bulmuştur. Savaş sonunda imzalanan *Mondros Ateşkes Antlaşması* Osmanlı'nın sonu olmuştur. 25 maddeden oluşan kısa ama çok önemli olan bu antlaşmanın 7. maddesi itilaf kuvvetlerine "bir tehdit karşısında stratejik noktaları işgal etme hakkını" vermektedir. Bu maddeye dayanarak İtilaf Devletlerinin desteklediği Yunan birlikleri 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmiş, İstanbul hükümetinin emri ve isteğiyle İzmir'deki birliklerimizin hiçbiri karşı koymamıştır.⁴

Bundan sonra Müttefikler 15 Mart günü son toplantılarını yaparak, İstanbul'un 16 Mart 1920 sabahı saat 10:00' dan itibaren işgaline, Harbiye ve Bahriye Nezaretlerinin işgali ile her türlü iletişimlerinin kontrol altına alınmasına, posta, telgraf ve telefon hizmetlerinin kontrolüne, emir ve talimatın askerî makamlardan çıkmasına karar verirler ve İstanbul'u işgal ederler.⁵

İzmir'in işgal edildiği günlerde Mustafa Kemal, Millî Mücadele'yi başlatmak üzere İstanbul'dan yola çıkarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmıştır. Bundan sonra Amasya'ya oradan Erzurum'a giderek Erzurum Kongresi'ni (23 Temmuz-7 Ağustos 1919) ardından Sivas Kongresi'ni (4-11 Eylül 1919) toplayarak bu toplantılarda "Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, bölünemez; yabancıların baskısı altındaki Osmanlı Hükümeti'nin dağılması karşısında ulus tümünden direniş ve savunmaya geçecektir" kararını alarak dostu düşmana milletin kararlılığını göstermiştir. Hemen ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi (23 Nisan 1920) açılarak, ülkenin yönetimi milleti temsil eden meclise ve onun başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın iradesine geçmiştir. Meclis hükümetinin ve onun başkomutanının önderliğinde başlatılan Kurtuluş Savaşı birçok mücadelelerden sonra 9 Eylül 1922'de zaferle son bulmuştur.

İşte *Yedinci Bayrak* romanı Balkan milletlerinin/devletlerinin birbirlerini ve dini-etnik grupları hunharca yok etmeğe çalıştıkları dönemleri konu edinen bir romandır. Romanda Hasret'in hayat hikâyesi etrafında Osmanlı'nın Balkanlar'dan aşama aşama çekilmesi; Saraybosna, Üsküp, Vidin ve Selanik gibi önemli merkezlerin kaybedilişi ve soydaşlarımızın çektikleri acılar ve göçleri anlatılmıştır. Aynı zamanda Sarıkamış ve Çanakkale cepheleriyle I. Dünya Savaşı; İzmir'in işgaliyle başlayan Kurtuluş Savaşı ve nihayet İzmir'in kurtuluşuyla göndere çekilen zafer bayrağı, *Yedinci Bayrak*, anlatılmaktadır.

2. Savaşın Edebiyata Yansımaları

Romanda Osmanlı Rus Savaşı ve onun tetiklediği Balkan Savaşları dikkate sunulmuştur. Ruslardan güç alan Balkanlar'da yaşayan etnik gruplar, başta Yunanlılar olmak üzere, Bulgarlar, Sırp, Arnavutlar Türk ve Müslümanlara baskı yapmaya başlamışlar, her geçen gün baskıları artırmışlardır. Türk ve Müslüman aileler, buldukları yerlerden daha güvenli yerlere göçmek zorunda kalmış; yollarda açlıktan, bulaşıcı hastalıklardan kırılı kırılı oradan oraya savrulmuşlardır. Bu yaşananlara edebiyatçılarımız ilgisiz kalmamışlarsa da ilgilenmek için biraz gecikmişlerdir.

Balkan Savaşları edebiyatımızda öncelikle şiire konu olmuştur. Aslen Arnavut olan Mehmet Akif, şiirlerinde vatanın içinde bulunduğu durumu dikkatlere sunarak serzenişte bulunur. Balkanlar'ın kaybedilmesinin acısını yüreğinde duyar, "(...) babasının memleketi Rumeli'nin kaybı üzerine, bu toprakların tarih önemini belirtir" (Uğurcan, 1997: 37). *Safaha*'nın "Hakkın Sesleri" adlı bölümünde yer alan şiirde şöyle hayıflanır:

"Nerde olsam çıkıyor karşıma bir kanlı ova...
Sen misin, yoksa hayalin mi? Vefasız Kosova!
Hani binlerce mefahirdi senin her adımın?
Hani sinende yarıp geçtiği yol "Yıldırım"ın?
Hani asker? Hani kalbinde yatan şah-ı şehid?
Ah o kurban-ı zafer nerde bugün? Nerde o iyd?
Söyle, Meşhed, öpeyim secde edip toprağını:
Yok mudur sende Murâd'ın iki üç damla kanı?" (Ersoy, 1980: 204)

...
Karadağ haydudu, Sırp eşşeği, Bulgar yılanı,
Sonra Yunan iti, çepçevre kuşatsın vatanı...
Târümâr eyleyiversin de bütün ordumuzu,
Bizi kovsun, elimizden alarak yurdumuzu...
Kimsesiz ailelerden kimi gitsin bıçağa;
Kimi bin türlü fecâatle çekilsin kucağa...
Birinin ırzı heder, diğerinin hûnu helâl...(Ersoy, 1980: 205)

⁴ Bkz. Yrd. Doç. Dr. Mustafa Turan, *İzmir'in İşgali Üzerine*, Atatürk Kültür Merkezi, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-36/izmirin-igali-uzerine>

⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *İngiliz Belgelerinde İstanbul'un İşgali* (16 Mart 1920), Ankara: Türk Tarih Kurumu <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/ingiliz-belgelerinde-i-istanbulun-igali-16-mart-1920>

Üsküp doğumlu Yahya Kemal de Akif gibi Balkanlar'da yaşanan trajediyi şiirlerine konu edinmiştir⁶. Yahya Kemal özellikle "Açık Deniz" adlı şiirinde Balkanlar'da yaşananların kendisini ne kadar üzdüğünü ifade etmektedir.

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı "Byron"u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hülyâm içinde lâl...
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum, akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu...
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...
Mağlûpken ordu, yaslı dururken bütün vatan,
Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan. (Beyatlı, 1974: 14)

"Kaybolan Şehir" adlı şiirde de doğup büyüdüğü Üsküp'e duyduğu hasreti dile getiren Yahya Kemal, tarihle de bağlantı kurarak mekân-tarih ilişkisi üzerinden Üsküp'ün kendisi ve Türk tarihi için önemini vurgular:

Üsküp ki Yıldırım Bayazıd Han diyâridir,
Evlâd-ı Fâti'hân'a onun yâdigâridir.

Firûze kubbelerle bizim şehrimizdi o;
Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyle biz'di o.

Üsküp ki Şar-dağ'ında devâmıydı Bursa'nın.
Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın.

...

Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin
Üsküp bizim değil? Bunu duyduğum, için için.

Kalbimde bir hayâli kalıp kaybolan şehir!
Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!

Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene,
Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene⁷ (Beyatlı, 1974: 77)

Balkanlar için şiir yazarlardan biri de Osman Yüksel Serdengeçti'dir. Serdengeçti "Kanlı Balkanlar" adlı yazısında çeşitli sosyal olaylardan esinlenmekte Balkanlar'da yaşanan acıları şiirine konu ederek tarihi bir perspektif sunmaktadır:

"Kara bir kuş kanlı Balkanlar'dan kara haber veriyor.

Kara bir kuş uçtu geldi balkandan.
Kanatları görünmüyor al kandan!
Bana haber verdi eski vatandan
Kara haber, harp kuşundan karaydı.
Her haberi onulmaz bir yaraydı...
Fazla tahammül edemiyorum.

Ne olduk? Ne hale düştük? Diye kendi kendime soruyorum. Ağzımdan gayri ihtiyari şu mısralar dökülüyor.

Ey Rumeli, ey Balkanlar, ey eski vatanlar:

Bin yıl oldu toprağına basalı.
Hayli oldu kılınçları asalı.
Bülbüllerin onun için talı,

Sazlar kırık ayar tutmaz telleri,
Biz neyledik o koskoca elleri?

Yol görünür, Sultan emir verirdi.
Dalga dalga ordularım yürürdü,
Hamlemizden dağlar taşlar erirdi

⁶ Mesut Tekşan, "Yahya Kemal ve Balkanlar", 25-30 Ağustos 2015, 7.Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Kaposvar/Macaristan. Makale için bakınız *Basılmış Bildiriler Kitabı*.

⁷Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ertan EROL, "Yahya Kemal Beyatlı'nın Eserlerinde Balkanlar". The Balkans in The Works of Yahya Kemal Beyatlı, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 77

Arkamızda bırakarak selleri
Biz neyledik o koskoca elleri?

...

Manastırlar Plevneler bizsizdir,
Yosun tutmuş camilerin ıssızdır,
Boynu bükük minareler öksüzdür

Açmaz olmuş kızanlığın gülleri
Biz neyledik o koskoca elleri?

...

Zafer zafer der eserdî yelleri
Biz neyledik o koskoca elleri? (Serdengeçti, 1992: 42)

Balkan Savaşları şiire konu olduğu gibi hikâyeye ve romana da konu olmuştur. Ömer Seyfettin'in *Bomba, Beyaz Lale* hikâyeleri bunların en başında gelir. Bulgar komitacıları tarafından başı kesilen bir Bulgar vatandaşının acıklı hikâyesi her birimizin belleğinde yer etmiştir. Aynı şekilde *Tuhaf Bir Zulüm ve Hürriyet Bayrakları* adlı hikâyelerde Balkanlarda yaşanan trajedilerin yansımaları görülmektedir. Bu trajedilerin romanda konu edilmesi biraz daha geç olmuştur. *Balkanlara Veda* adlı eserinde Haluk Harun Duman, savaşı konu eden romanları üç başlık altında değerlendirmiştir.

- A. Savaşı çekirdek olayda işleyen romanlar
- B. Savaşı çerçeve olayda işleyen romanlar
- C. Savaşı bir motif olarak işleyen romanlar

Yazar ilk iki gruba girenleri "savaşın ağırlığını hissettiren romanlar" olarak değerlendirmiştir (Duman 2005: 165). Birinci grupta Yılmaz Gürbüz'ün *Balkan Acısı* ve Sevinç Çokum'un *Bizim Diyarlar* adlı romanlarından bahseder. *Bizim Diyarlar* romanında Balkanlı bir ailenin başından geçenler anlatılmaktadır. Yazar yaptığı bir söyleşide bu ailenin kendi yakınları olduğunu belirtmiştir: "Romanda kaybedilen topraklar ve daralan vatan coğrafyası üzerine dikkat çekilmiş, böylece okuyucunun gözlerini dış Türklere çevirmesi arzulanmıştır" (Duman, 2005: 171). Savaşı çerçeve olayda işleyen romanlardan diğeri de Halide Edip'in *Mev'ud Hüküm* romanıdır. Yazar Doktor Kasım'ın Balkan Savaşları'na katılması nedeniyle savaştan söz eder. Romanda özellikle askerlerin çektiği sıkıntılar anlatılır.

Duman, adı geçen eserinde ikinci grup roman kapsamında Reşat Nuri'nin *Akşam Güneşi*'ni neden bahseder. *Akşam Güneşi* romanında "Balkan Savaşı epizotik bir motif olarak yer almıştır. Romanda aslı şahıs Nazmi'nin macerası kısmen savaş öncesi faaliyetler arasında geçer" (Duman, 2005: 187). 'Savaş edebiyatı' diye bir yeni yönelimin bazı yazarlar teorisini kuralarken bazıları edebiyatla savaşın bir ilgisini kuramazlar. Yakup Kadri bunlardan biridir. "Edebiyatın savaşla ilgisi yoktur" diyen yazar, *Yaban, Sodom ve Gomora* ile *Ankara* gibi I. Dünya Savaşı'nı ve Kurtuluş Savaşı'nı konu alan romanlar yazmıştır. Yazar bu eserlerin hiçbirinde savaşı cepheden vermemiştir; savaşın insan ve toplumda yarattığı etkiler üzerinde durmuştur. Ayla Kutlu da Yakup Kadri gibi davranmıştır. Balkan Savaşları'nı tema olarak ele aldığı *Yedinci Bayrak* romanında savaşın insanlar üzerinde yaptığı etkileri ve yaşanan trajedileri dile getirmiştir. Yukarıya aldığımız şiirinde Serdengeçti'nin "Neyledik o koskoca elleri" diye haykırdığı gerçeklik bu romanda aşama aşama gösterilmeye çalışılmıştır. Yazar, bu felaketlerin odağında bulunan Hasret adındaki bir Türk kızının hayat mücadelesini merkeze alarak Balkanlar'da yaşanan trajedileri ve göçü işlemiştir.

3. Balkanlar'da Yaşanan Trajedi Yedinci Bayrak

İlk olarak Ocak 2016'da yayınlanan *Yedinci Bayrak* romanı "Urumeli'den İzmir'e" alt başlığıyla konusunu daha başta duyurmuştur: Rumeli'den İzmir'e göçün hikâyesi. Romanın iç kapağında yer alan haritada beş mekân dikkatlere sunulmuştur: Saraybosna, Üsküp, Selanik, İstanbul ve İzmir.

On bölüm olarak düzenlenen romanın her bölümünün başında o bölümde işlenen konuyla ve mekânla örtüşen şiirlere, türküler ve destanlara yer verilerek, anlatım zenginleştirilmiştir. "Saraybosna" adını taşıyan Birinci Bölümün başında "Bosna Türküsü" yaşanan ve yaşanacak muhtemel trajedilere gönderme yapmaktadır.

"Keten gömlek sekiz kat
Dördünü sen giy, dördünü sat
Benden başka seversen
Kalkma yataklarda yat" (s.2)⁸

"Ay filizi filizi
Kim bilir kalbimizi
Esti bir acı rüzgâr
Ayırdı ikimizi" (s.2)

"Şar Dağı'nın İnce Yeli Üsküp" adını taşıyan İkinci Bölümde yer alan "Üsküp Türküsü", Üsküp kışlası ve hasret üzerinedir.

"Üsküp kışlasında kuşlar ötüşür
Ötme bülbül efkârım var tutuşur
İki hasret birbirine kavuşur
Okunur fermanım kara gözlüm" (s.69)

⁸ Romandan yapılan alıntılar romanın ilk baskısından (2016) yapılmış, ayrıca dip not verilmemiştir.

“Vidin ve Ötesi” adını taşıyan Üçüncü Bölüm, Hasret’le evlenen Ali Sabir’in hayat hikâyesinin anlatıldığı bölümdür ve Fakîr’in “Vidin Destanı” ndan alınan altı dördlükte Vidin’ in başındaki kavgalar dile getirilmiştir.

“Gidi Vidin senin başın kavgalı
Balyemez topların altın halkalı
Böyle cenk olmamış dünya duralı
Ahrete kalmıştır işi Vidin’ in” (s.131)

“Elveda Üsküp” adını taşıyan Dördüncü Bölüm, bir türküyle başlar. Bu türküyle okuyucu anlatılacaklara hazırlanmak istenmiştir.

“Yıldız dağı işte de geldim yanına
Bir teselli versene garip canına
Saliver gideyim de nazlı yârin yanına” (s.169)

İlk dört bölüm dört değişik coğrafyada yaşanan trajedileri anlatırken Balkan Savaşları’nda yaşananların geçmişten günümüze halk muhayyilesinde nasıl şekillenip dillendiğini ifade etmektedir. Romancının başvurduğu bu yöntem bir yandan savaşı ve savaşın trajedisini günü gününe verirken diğer yandan onun nasıl dile gelip türkülere, ağıtlara hatta destanlara konu olduğunu vurgulamaktadır.

“Üsküp’te Karışık Günler” adını taşıyan Beşinci Bölümde, günümüz şairlerinden Gülten Akın’ın bir şiirine yer verilmiştir.

“Kararıp pas bağladılar
Yine bağlarlar
Uzun ürkünç bir süreyi
Bizden geçirenler” (s.223)

“Selanik” adını taşıyan Altıncı Bölüm’ün başında da “Selanik Türküsü”ne yer verilmiştir. Gerek bölümün adı ve gerekse verilen türkü, Selanik’te yaşanacak olan trajedilerin habercisidir: “Bir fırtına tuttu a yârim bizi deryaya kardı/ O bizim kavuşmalarımız mahşere kaldı” (s.275).

“Yine Yol Göründü Garip Serime” adını taşıyan Yedinci Bölümde de bir başka “Selanik Türküsü” ne yer verilmiştir: “Şu kabak çiçeği ne açar ne kokar/ Sevdiğimin kanları salından akar” (s.319).

Sekizinci Bölümün adı “Vatan Toprağı”dır. Yazar/anlatıcı ve Hasret için *vatan toprağı* İstanbul’dur. Bu nedenle bu bölümde “İstanbul Türküsü” ne yer verilmiştir: “Yemenimin oyası amanın aman rengi de rengine/ Körolası annem vermedi beni dengi dengime” (s.355).

Dokuzuncu Bölüm “Yeni Toprak, Yeni Bayrak” başlığını taşımaktadır. Hasret ailesiyle birlikte önce İzmir’e oradan da Manisa’ya gelip, yerleşmiştir. Artık Manisa bir yenilenmeyi, yeni toprağı/vatanı ve yeni bayrağı haber vermektedir. Bu bölümde “Manisa Türküsü” ne yer verilmiştir:

“Yaz gelince her tepeler otlanır
Yağız atlar payvendinge beslenir
Hiç gözüm görmesin gönül katlanır
Penciremin şavkı birden bire aman hey!” (s.383).

“İzmir’in Bayrakları” adlı Onuncu Bölüm’ de *Akdeniz Marşı*’na yer verilmiştir. Romanda anlatılan trajedi ve sonunda ulaşılan zafer dördlüğün ilk dizesinde adeta özetlenmektedir: “Yaslı gittim şen geldim/ Aç koynunu ben geldim/ Bana bir yudum su ver/ Çok uzak yoldan geldim” (s.435).

3.1. Yedinci Bayrak’ta Olay Örgüsü

Romanda ele alınan olay örgüsü roman kahramanı Hasret’in hayat hikâyesi olarak kabul edilebilir. Saraybosna’dan başlayıp İzmir’e kadar uzanan yolda Hasret’in hayatı ve onun etrafında yaşananlar konu edilmektedir. Hasret’in anne-babasıyla Saraybosna’da geçirdiği mutlu çocukluk yıllarıyla başlayan eser, zamanda geri dönüşlerle sürer. Bu geri dönüşlerle biz Hasret’in annesinin babası tarafından nasıl kaçırılıp, evlendiğini ve bu olay nedeniyle annesinin babasına küstüğünü, onu bir daha affetmediğini ve erken yaşta hastalandığını öğreniyoruz. Hasta annenin eve kapanmasına karşın babası hep tabiatın içindedir. Hasret annesinden çok babasıyla yakınlaşmıştır. Hasret, babasıyla evlerinin önündeki çimenlere uzanıp güneşin doğuşunu izler, evlerinin bahçesinde koşar oynar, mutlu günler geçirir. Çocukluğunun en mutlu anları bu anlardır. Bu arada annesi ölür. Annesinin ölümünden sonra babasıyla yaşayan Hasret genç kız olduğunda babasının yanında çalışan Ali Sabir ile evlenir, Sacide ve Alemdar adlı iki çocukları olur. Bu arada Balkanlar kaynamaktadır. Komitacılar halka bir türlü rahat huzur vermezler. Her gün yeni bir olay, yeni bir felaket yaşanır olmuştur. Osmanlı-Rus Harbi karışık olan Balkanlar’ı daha da karıştırmış, Hasret ve ailesi Üsküp’e göçmek zorunda kalmıştır.

Hasret’in evlendiği Ali Sabir Vidinli’dir. Eserde Ali Sabir’in hikâyesi Vidin’ in hikâyesi olarak anlatılmıştır. Geriye dönüş tekniğiyle anlatılanlardan Sabir’in Vidin’de annesinin ve kardeşinin katledildiğini öğrendiği ve kendi canını kurtarmak ve bu katliamı yapanlardan öç alabilmek için kaçıp Saraybosna’ya geldiği anlaşılmaktadır. Ali Sabir, Saraybosna’ya geldiğinde Hasret’in babasının değirmeninde çalışmaya başlar. Yaşadıkları nedeniyle içine kapanık, hiç kimseyle konuşmayan biri

olmuştur. Kısa bir zaman sonra Hasret'le evlenir. Mutlulukları komitacı saldırıları nedeniyle uzun sürmez, Saraybosna'dan Üsküp'e taşınmak zorunda kalırlar.

Üsküp Hasret ve Ali Sabir'in ikinci durakları olmuştur. Balkan Savaşları burada da etkisini göstermektedir fakat en azından can güvenlikleri vardır. Sıkıntılı da olsa Ali Sabir'in çalışkanlığı ve becerikliliği sayesinde geçimleri kolay olmuştur. Burada geçen yıllarda çocuklar büyüüp evlilik çağına gelmiş, Hasret'in babası ölmüştür. Hasret oğlu Alemdar'ı Arife'yle evlendirir. Bu evlilikten Arif ile Mithat ve Namık isimleri verilen ikizler dünyaya gelir. Bu yıllarda yeni sıkıntılar baş gösterir. Salgın hastalık nedeniyle Arif ve annesi Arife ölmüştür. Öte yandan Arnavut komitacılar tacizlerde bulunmaktadır. Bir Arnavut komitacı, Sacide'ye göz koyar. Baba Ali Sabir, Sacide'yi Arnavut'a vermeyince aralarında kavga çıkar. Arnavut komitacı Ali Sabir'i vurarak öldürür. Ali Sabir'in ölümüyle perişan olan aile Selanik'e göçmek zorunda kalırlar. Kısa zaman sonra Selanik de Yunan ordularınca işgal edilince orada da duramazlar. Türklere artık Balkanlar'da huzur kalmamıştır. Oradan İstanbul'a göçerler. Fakat İstanbul'da da durum iyi değildir. Rus askerleri İstanbul'u Çatalca'ya kadar işgal ettiğinden İstanbul'a girmeden diğer ailelerle birlikte İzmir'e oradan da Manisa'nın Salihli ilçesinin bir köyüne göçerler. Burası fiziki olarak göçün son noktasıdır. Ancak hayat onları savurmaya devam eder. Bu arada I. Dünya Savaşı çıkmış, Namık ve Mithat askere alınmıştır. Namık Sarıkamış'a giderken Mithat değişik cephelerde savaşmıştır. 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanınca Mithat eve döner fakat Sarıkamış'a giden Namık'tan uzun zaman haber alınmaz. Böylelikle I. Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden olan Sarıkamış ve orada yaşanan felaket, trajik bir şekilde hatırlatılır. Mondros Mütarekesi'nden sonra eve dönem Mithat, ikizi Namık'ı her an hatırlar, onun hayali bir türlü gözlerinin önünden gitmez. Yine de çalışmak ve ekmeğini taştan çıkarmak zorundadır. Bu arada Güldeste ile evlenmiş, Salih adında bir oğlu olmuştur. Savaş sonrası hayat mücadelesini sürdürürken Millî Mücadele başlar. Mithat, Millî Mücadele için asker toplandığını duyunca askere gitmek için başvurur. Mithat ve babası Alemdar askere alınırlar. İlerlemiş yaşına rağmen iyi bir usta olan Alemdar, makine bakımı için göreve çağırılmıştır. Oğlunu ve torununu yeniden askere gönderen Hasret'in acılarına acılar eklenmiş, Güldeste ve Cafer Salih'le yalnız kalmıştır.

Bu arada Yunanlılar İzmir'i işgal etmiştir. Saraybosna ve Kosova'dan beri düşmandan kaçan bu insanların artık kaçacak yerleri yoktur. Bu nedenle ölüm kalım savaşına girmekten başka çareleri kalmamıştır. Topyekûn millî seferberlik başlatılarak Millî Mücadele'ye girilmiş ve sonunda düşman İzmir'den denize dökülerek mutlak ve kesin zafer kazanılmıştır. Bu mutlak ve kesin zafer Hasret'in el emeği göz nuruyla işlediği bayrağın göndere çekilmesiyle taçlandırılmış, roman da bu zaferle birlikte sona ermiştir. Hasret, yıllardır özlemini çektiği özgürlüğe ve güvenli bir hayata kavuşmuştur (s.183).

Romanda Millî Mücadele'ye katılan Alemdar'ın ve Mithat'ın sonlarından haber verilmez. Çünkü bu roman, onların hayat hikâyesinden çok düşmanla ve ondan kaçanlarla ilgilidir. Düşman denize dökülmüş, anayurt kurtarılmış, zafer kazanılmıştır; artık barış olduğuna göre pek çokları gibi onlar da evlerine döneceklerdir.

Hasret'in ailesinin ve beraberindekilerin özgürlük yolculuğunun anlatıldığı romanda Balkanlar'da yaşanan trajedilerle birlikte I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yılları da anlatılmaktadır. Saraybosnalı Hasret ve beraberindekilerin düşmandan kaçıp boydan boya Balkanlar'ı ve İstanbul'u geçerek Anadolu'ya, İzmir'e gelmeleri ve zafer kazanmaları *yedinci bayrak* figürüyle anlatılmıştır. Bu anlamda *Yedinci Bayrak*, Hasret'in olduğu kadar onunla birlikte tüm milletin, özellikle de Balkanlar'dan göçüp gelmiş ve Anadolu'yu yurt edinmiş olanların destansı/trajik mücadelesini anlatan bir romandır.

Romanda Balkanlar'da yaşanan geçim sıkıntıları, Bulgar ve Sırp komitacıların baskınları; can, mal, namus kaygısı; yenilgiler, geri çekilmeler, göçler; salgın hastalıklar, ayaklanmalar, etnik çatışmalar gibi birçok trajik unsur ele alınmıştır. Hasret ve ailesi geri çekildikçe düşman kovalamıştır. Bu kovalamaca Vidin'den Saraybosna'dan Üsküp'e, Selanik'e oradan Edirne'ye, İstanbul'a ve nihayet İzmir'e kadar uzanmıştır. İzmir'de işler farklılaşmıştır: İzmir, direnişin, karşı koyuşun, Millî Mücadele ateşinin tutuşturulduğu yer olmuştur. Çünkü İzmir Anadolu'nun Batiya açılan kapısıdır, Anadolu'dur. Burayı kaybetmek demek Anadolu'yu kaybetmek demektir. İzmir'de düşmana direnç gösterenler arasında Hasret de vardır. Hasret, elindeki son parayla bayrak bezi ve işleme ipleri alarak elleriyle ay-yıldızlı bir bayrak işler. Ay-yıldızlı bu bayrağı Hasret, İzmir'e doğru giden Türk birliklerine hediye eder. Düşman İzmir'de denize dökülüp zafer kazanılınca askerler bu bayrağı göndere çekerler. İzmir'in göklerinde bu bayrak dalgalanmaktadır: Düşman yurttan kovulmuş, bayrak göndere çekilmiştir. Hasret, torunu Salih'le İzmir'e gelip dalgalanan o bayrağın altında özgürlüğü tatmıştır.

3.2. Romanda Öne Çıkan Mekânlar/ Şehirler

Balkanlar gibi geniş bir coğrafyada, pek çok dinî ve etnik çatışma ve mücadelelerinin bir romanda ortaya konulması alabildiğine zor bir iştir. Yazar bunun üstesinden gelebilmek için Hasret ve arkadaşlarının göç yolunu takip ederek, Balkanlar'ın önemli merkezlerinde yaşanan trajedileri ortaya koyabilmiştir. Bu mekânlar aynı zamanda romanın ana bölümlerini oluşturmaktadır.

3.2.1. Saraybosna

Saraybosna romanda ilk ele alınan mekândır. "Osmanlı İmparatorluğu'nun en renkli ama aynı zamanda da en Osmanlı eyaletiydi Bosna... Merkezi şehir Saraybosna, Bursa'nın ikiz kardeşi gibidir" (Ortaylı, 2007: 152). Saraybosna Hasret'in doğup büyüdüğü ve babasıyla mutlu çocukluk yıllarını geçirdiği yerdir. Burası babasının Hasret'e vatan bilincini aşıladığı yer olarak da dikkat çekmektedir. Hasret, babasının her sabah duymaktan hoşlandığı kalın sesiyle; "Allah'ın saçtığı nimetlere hamd ederiz. Bunun üstüne bir de dünya güzelliklerinden pay lütfettiğini hiç unutmamalım" sözlerini yıllar sonra tekrar tekrar hatırlar. Babasıyla gözlerini kapayıp baharın bütün güzelliklerini yaşadığı zamanlarda "babası gözlerini açmadan hep aynı sözleri mırıldanırdı: "İşte bu... Vatan, farkında olduğumuz şeylerin toplamı. Bir toprak parçası değil yalnızca. Sahiplendiğimiz, üstündeki canlı cansız her şeyle, karnında sakladıklarıyla bizi var eden cennet!" (s.11).

Yazar bu bölümde eserin geleceği ile ilgili imalarda bulunmaktadır. Babası Hasret'e tekrar tekrar "Elindeki şeylerin değerini bil, sana ulaştıkları için şükret." dediğinde "Hasret bu sözleri çok anlamsız buluyordu: "Elindeki şeyler!" Elinde ne vardı ki?" (s.13). Otuz yılını buralarda geçirmiş Hasret, bazı şeylerin eskisi gibi olmadığını farkına vardığında babasının öğütlerini anlamaya başlamıştır. "Azla yetinmeği, ailesi için fedakârlık etmeyi, öğrenilenlerin, anıların insanı olgunlaştırdığını... Acının da sevincin de gelip geçer olduklarını, kırılmaların ardından insanın kendini onarabileceğini, yeniden dik durabilme gücünü kazanacağını..." (s.13).

Eskilerin gücü, adaleti, âdeta bir hayal olmuş; çarşıda esnaf arasında sürtüşmeler yaşanmakta, anlaşma, dayanışmadan çok öfke ve dalaşmanın olduğu ve taşraya çıktıkça artan bir düşmanlık görülmektedir. Annesinin acılı hayat hikâyesini içi yanarak dinleyen Haset, "Rumeli'nin kıyıcılığını ilk kez annesinden duyuyordu" (s.26). Babası "Eymir, uzaktan âşık olduğu Asiy'e'yi evlerinin kapısını bacasını devirerek zoraki kaçırmış, "Arnavut eşkiyası gibi evi basan üç kişiye karşı koymaya çalışan annesini kıyasıya dövmüş, evi ateşe vermişlerdi" (s.27). Annesi, babasını asla affetmez, küskünlük içinde hastalıklarla boğuşa boğuşa ölür. Annesinin mezarı değirmen arazisinin en güzel yerine kazılır. Eymir Ağa, her sabah karısının mezarına gider. İşlerin büyük bölümünü yanında çalıştırmaya başladığı Ali Sabir görmektedir.

Hasret babasının yanında çalışmaya başlayan Ali Sabir ile evlenir. Onun sıradan bir esnaftan çok daha bilgili olduğunu, çok okuduğunu görünce onun hakkında bilgi edinmeye çalışır. Kocasına ülkenin hâli hakkında sorular sorar. Kocasına göre;

"Osmanlı göçmekteydi. Rusya birleşip büyüdükçe Batıya uzanmak, öte yandan Karadeniz üstünden sıcak denizlere inmek konusunda günden güne daha yoğun heves ve zorunluluk duyuyordu. Soluk aldırmayan Osmanlı, Balkanlar'da oluşturduğu vatani, kanlı isyanları izleyen kanlı savaşlarla gitgide büyüyen parçalar halinde yitirmekteydi. Bulgarların, Sırpların, Yunanların büyük koruyucusu Rusya, saldırmak, karıştırmak, huzuru yok etmek için elinden geleni ardına koymuyordu. İşte şimdi sürmekte olan savaş.

Burada, Bosna vilayetinde Hırvat isyanlarına bir türlü kalıcı çözüm bulamayan devlet, Karadeniz'in doğusunda batısında kan gövdeyi götürürcesine savaşmakta ve ahali sürekli ölmekte, sağ kalanlar acılar çekmekteydi. Bu savaşların sonu ne olacaktı. Eskiden devlet güvenceydi, şimdi onun nesine güvenebilirlerdi? Yıllarca kaçak yaşamış, neredeyse tüm mülk-ü İslam'ı dolaşmış, devletin ve halkın durumunu; yoksulluğunu ve geriliğini görmüş, yaşamıştı.

Yalnızdılar, güçsüzdüler. Osmanlı hızla çözülmüyordu. Yine de umudun kırılmaması için bir keskin inatla direnmeye çabalıyordu. Osmanlı bayrağının altındaki insanın, topraklarına sahip çıkacağı; yaşamına yalnızca onun altındayken onur katılacağı inancındaydı. O yüzden, ister tuğ de, ister bayrak... Ne diye çağırılsa çağırılsın... İşte o: O kutsal emanetiydi ataların. Son tuğa nerede ulaşacağını bilemiyordu. Bu dünyaya gözlerini yumduğunda üstünde tuğun dalgalanacağına dair olan inancının sürekli zayıfladığını algıyordu" (s.49-50).

Romancı Rusya'nın mezhep birliğiyle Yunan'a destek olduğunu, Avrupa'nın hayali bir geçmiş tutkusuyula Yunan'ı aileden saydığını ve onun yanında yer alarak Osmanlı düşmanlığı yaptığını belirtir: "Avrupa kral aileleriyle akrabalıkları nedeniyle kollanıp korunmalarını garantilemişlerdi. Osmanlı kaybediyor, kaybettiriliyordu" (s.51). "Osmanlı'nın zararına, ortalığı en çok karıştıranların başında Sırp geliriyordu. Rusların ırkdaşları. Kan dökücü Slavlar... Sıkışmış oldukları dünyaları içinde duydukları hıncı Osmanlıya yönelterek ona bedel ödetmek istiyorlardı. Ülkenin sahibi Osmanlı değilmiş gibi, her gün olay çıkarıyor, nerede yaşıyorlarsa orada huzuru yok ediyorlardı" (s.52).

Yazar Hasret'in gözünden karamsar bir tablo çizer:

"Kötülük çoktu dünyada. İnsanların açgözlülüklerini artıran bu şeyler kötülüklerin yalnızca bir kısmıydı. Asıl büyük dert, Nemçe'nin her nizâyâ temsilcileri eliyle taraf olmasıydı. Haklı olanlar daima Bugarlardı, Sırpardı, Hersekliydiler, Karadağlılardı, Hıristiyan Arnavutlardı. Devlet-i Aliyye ise haksızdı! Müslümanlar hep saldırgan, hep katil, hep ganimetçiydiler! Savaş Karadeniz'in iki yanında kan gövdeyi götürüresiye sürmekteydi o sırada. Daha ayrıntıları bilmeseler de, sonuçtan umutlu olmamak için yeterli nedenlerin farkındaydılar" (s.55).

Saraybosna'nın işgali onların hayallerini yerle bir eder:

"İşgalin ilk günlerinde evlere kapandı Osmanlılar.(...) Halkın inancı, 'Osmanlı bizi bunların eline bırakmaz, bir çare bulur' güveniydi: Evlad-ı Fatiha'nın yurt kıldığı yerlerdi buralar. Bırakır mı Osmanlı Saraybosna'sını, gözden çıkarır mı İpek ya Mostar ya Kotor'u? Ya o, ya şu... Ne çok yerleşim, günlerce askerlerini bekledi.

Giderek beklentinin boşluğu anlaşılmaya başlandı. Tuğun yerine Nemçe bayrağı çekilmiş, Osmanlı Müslümanlarının hakları ve toplumdaki yerleri bir anda değişmişti" (s.94).

Rusya ile savaşı fırsat bilen Nemçekler hızlı bir işgal başlatırlar. Osmanlı'nın en batıdaki toprakları işgal edilir. Devlet-i Âliyye'nin Bosna Hersek için yapabildiği tek şey zayıf karşı çıkışlardan ibaret olur. İstanbul'un sınırlarına dayanmış Rus, Bulgar, Sırp güçleriyle devletin başı beladaydı. Bu yüzden hükümet o topraklar ve insanlar için imdat isteğine cevap veremedi. Beş yüz yıllık Osmanlı şehirlere, köyleri ve tüm arazi, kendi talihlerine ve işgalcilerin insafına bırakıldı" (s.90).

"Cami minareleri, köprüler, imarethaneler, devlet daireleri saldırıya uğradı. Hesaplı ve düzenli hareket ediyorlardı Nemçe güçleri: Aşırı sertlikler, ürkütücü cezalandırmalar, öfke çekecek törenler yapılmadı. İşgalcileri kurtarıcı olarak karşılayan Hersekliiler ve Sırp birle, Avusturya askerleri yönetiminin uyarısıyla fazla taşkınlık ve sevinç gösterilerine kalkışmadılar" (s.91).(...)"Osmanlı toprak sahipleri de aşırı serttiler. Vidin'de de durum aynıydı. İşkodra'da da, Filibe'de de, Nişte de. Öfkeli ve sabırsızdılar, cahildiler; değişmelerin farkında değildiler. Üstelik kendilerini beğenmişler.

Nemçe bu yanlışlıkların hepsini abartarak işleyip duruyordu" (s.92).

Ali Sabir ve ailesi, işgalden sonra "göçmeye kesin olarak karar vermişti" (s.97) ve göçtükleri yer, Üsküp'tü.

3.2.2. Üsküp

Romanda ikinci mekan olarak ele alınan Üsküp “Şar Dağı'nın İnce Yeli Üsküp” alt başlığıyla takdim edilmiştir. “Osmanlı'nın Rumeli'nde yerleştiği ilk şehirlerden biriydi Üsküp. Adı anıldığında herkesin aklına Osmanlı'nın ilk başşehri olan Bursa'yı düşüren... Üsküp halkının Bursa ahalisi kadar Müslüman ve Osmanlı olmasından gurur duyulurdu. İpek yolunun zengin yerleşimlerinden biri olarak eski çağlardan beri önemsenen bir yerdirdi”(s.71).

Saraybosna'dan sonra önemli mekânlardan biri olarak dikkat çeken Üsküp'te yaşayan Müslümanlara yeterince eğitim verilmediğinden halk cahil bırakılmış buna karşı Bulgarlar fen eğitimi almışlardır. Yeni geldikleri Üsküp'te yaşamın huzurlu geçmesi için dualar eden Hasret bundan pek emin olamaz. “İnsanın içini oyan bir yalnızlıktı bu. Şu anda ne toprağı ne evi vardı. Göç yoluna düşmenin çok ağır veren bir hastalığa tutulmaktan farkı yoktu” (s.78).

Saraybosna'nın elden çıkmasından sonra “birçok yerleşim yerinden göç kabileleri Üsküp'e gelip açlık yerlere yığılmışlardı. Göçe koyulan her kabile; yokluk, acılar ve hastalıklarla geliyor, çoğu barınamıyor, daha ötelere gitmeyi göze aldıklarında yeniden yola koyuluyorlardı. Bugün Bosna, yarın kim bilir neresi, bir başka gün Üsküp... Bütün Rumeli diken üstündeydi. Halk umutsuz ve tedirgin. Osmanlı, hızlı fetihleri kadar hızlıca, suda eriyen buz gibi eriyerek Rumeli'ni yitirmekteydi” (s.85).

Osmanlıyı yaralı, hasta bir aslana benzeten yazar, “doğrulup soluk almasına bile izin vermeden saldıran çakallar sürüsünün ortasında, gövdesini ve canını parça parça yitirmekteydi, “Dün Saraybosna'ya olan yarın - Allah muhafaza- Üsküp'e olmaz mı sanırsınız?” (s.85). Bu sözlerinden kendisi de titrer.

“Şimdi, şu şehirde, nüfusun neredeyse yarısı, Osmanlı nüfusunun canına susamıştı. Çeteler, komitacılar, gündün güne çeşitleniyor, çoğalıyor, zalimleşiyor, yol kesip, insan boğazlayıp kendi çaplarına göre imparatorluğu kurtçuklar gibi kemiriyorlardı. Hayatının en güzel uykularını ninesinin eğinde oyalanarak uyuyan, o kokuyu, ezdiği yonca çiçeklerinde bulmaya çalışan yetişkin kadın. Hayır, Üsküp'tekilerin kokusu belki de teninden gelen menekşe kokusuyla birleşmemiş olduğundan, ninesinin kokusuna benzemiyordu” (s.89).

Romanda oradan oraya göçmenin yarattığı travma şu sözlerle ifade edilmektedir: “İki buçuk ay önce yaşayarak öğrendiği o “göçmen akli” denilen “mekanların karışıp tekleşmesi ve birbirlerinden ayıramama hali” sık sık başına gelmeye başlar” (s.89) şeklinde ifade edilmektedir. Dindar Rumeli Bursa'sı Saraybosna'dan göçüp Üsküp'e yerleşirler.

Yazar çekilen sıkıntıları romanda şöyle anlatıyor:

“Yol boyunca, gözlerindeki yaş kurutamamıştı Hasret. On beş yıldan beri bayraktan söz ederken, yaşaran gözleri titreyen sesiyle kocasının anlatamadığı yaşanmış acılarını kendisi yuvasından koştuktan sonra göç yolunda anlamıştı. Buraya Üsküp'e yerleşmekten hoşnut olsa da Saraybosna'dan zorla kopuşunun yürek vurgunu olduğunu düşünmeden edemiyordu” (s.94).

Ali Sabir olup bitenleri çok iyi tahlil edip ailesini bilgilendirmekteydi ancak çocukların ve Hasret'in bunları anlayacak durumları yoktu. Ali Sabire göre “devlet” dediğin, toprağı vatan bilmiş herkesi korumalıydı. Biri tebaa, öbürü reaya olunca “aşağı” veya “gayrı” görünen; sonuna kadar sessiz ve hareketsiz kalmazdı. “Vatanın anlamını yaşatan, eskiden tuğ olarak düşünülen bayraktı. Ayağı yere basan, kendisi yukarıda salınan, simgesiyle çok özel anlam yüklü olan bağımsızlığı temsil ediyordu” (s.93).

Rusya hızla Osmanlı topraklarına inerken, Tuna'yı geçmiş, Niğbolu'yu almış, Şıpka geçidini aşmış, böylece Osmanlı'nın başkentine kadar yolu açmıştı. Gerçi Plevne'de hiç beklemediği bir savunma savaşıyla duraklamıştı. Orada, uzun süren ve sonbahardan kışa eklenen kuşatmada on binlerce askeri telef olmuştu. “Savaş sürdü, artık İstanbul'a kadar yol onlara açıktı. Doğu Anadolu cephesinde de yenilen, kayıp veren Osmanlı, Bosna'nın toprağı için de halkı için de bir şey yapmadı. Osmanlı'nın yüzyıllar boyunca bıraktığı iz, reaya için nefret ve öfke biçiminde oradaki Müslüman Osmanlı halkına yöneldi. Umutsuzca yalnız kalmışlardı” (s.95). İşgali meşru göstermek ve taraftar toplamak için Türkçe ve Sırpça yazılmış duyurular dağıtılmış, kapılara yapıştırılmıştır. “Bosna ve Hersekiler” diye başlayan bildiride Avusturya İmparatorunun bir düşman olarak değil, Avusturya Macaristan sınırlarını tedirgin eden kargaşalığa son vermek için bir dost olarak geldiği belirtilmektedir (s.96).

Üsküp'te günlük hayat sürerken “bir yandan da savaş hâlâ sürüyordu. Plevne'deki kahramanlık, Osman Paşa'nın olağanüstü komutanlığıyla yüreklere saldırdığı ferahlık uzun sürmemişti. Plevne düşmüştü, Şıpka düşmüştü. Çekilen Osmanlı'nın ardından Romanya'dan, Sırbistan'dan, Bulgaristan'dan apar topar hazırlanıp sel dalgaları gibi gelen zavallı insanlarla Osmanlı'nın var olan yaraları deşildi adeta. (...) Osmanlı'nın her yenilgisi, ırkı ne olursa olsun, gayrimüslimin yüzünde güller açıyordu” (s.101).

“Her cephede işler kötü gidiyordu. Bunu halkla beraber Ali Sabir de görüyordu. ‘Allah sanki bütün şimşekleri gözümüzde çaktırıp, yıldırımları başımıza yağdırıyor!’ (s.102) derken sesi titriyor: “Eflak, Boğdan, hele hele Bulgarya'daki Müslümanlar mahvoldu. Kadınlar ve çocuklar zulmü bir sel gibi yaşayacaklar” (...) “Reaya devlete kafa tutmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyor. Çeteler köy kasaba basıyor. Bir yandan da ‘Osmanlı canımızı malımızı alıyor’ diye bağırıyor. Yedi düvel Osmanlı'ya düşman. Koskoca devletin elinde kalanlar: yitirilmiş topraklardaki acılı yaşlılar ya da kemikleri bile öğütülüp un edilerek kaçağa çevrilen şehitlerin kaçgundan kurtulmuş dullarıyla yetimler” (s.102).

Vardar'ın uzun vadilerinden, bellerinden toplanan yaban kazları yazara “Mayadağ'dan kalkan kazlar/ Al topuklu beyaz kızlar” türküsünü hatırlatırken bir gerçekliği vurgular: “Ölümlere karşı yaşamanın büyük gücü ve coşkusuyla türkü yakmalar” (s.109). Üsküp, Ali Sabir'in mezarı olmuştur. Onun vasiyeti “Osmanlı tuğunun altını vatan bilin” şeklinde olmuştur (s.246).

3.2.3. Vidin

“*Vidin ve Ötesi*” adını taşıyan üçüncü bölümde Ali Sabir’in hayat hikâyesi anlatılmaktadır. Bu bölümün başına Fakîr’in “*Vidin Destanı*” ndan aşağıda ilk dörtlüğü verilen altı dörtlük alınmıştır:

“Gidi Vidin senin başın kavgalı
Balyemez topların altın halkalı
Böyle cenk olmamış dünya duralı
Ahrete kalmıştır işi Vidin’ in” (s.131)

Yazar, Ali Sabir’in hayatını ve yaşadığı trajedileri zamanda geri dönüş tekniğiyle vererek eserin dokusuna yedirmiştir. Ali Sabir’in babası, annesi Huri kadın ve kız kardeşi Sacide komitacıardan Mihail Ağa’nın adamları tarafından hunharca öldürülmüştür.

“Huri kadının tüm kanı göğsündeki koca delikten akmış, canıyla birlikte toprağa karışmıştı.(...) Huri kadın yıkılırken, ellerini yarasının üstüne kapatmak ister gibi göğsünde kavuşturmuş, böylece kızıla boyanmış, yapışkanlaşmış iki eliyle sinesini örtmüştü. Adamın midesi bulanıyordu. Niyeydi bu vahşet?” (s.164).

Bu felakete tanık olanlar Ali Sabire annesinin ve kız kardeşinin öldürüldüğünü ve kendisinin kaçıp canını kurtarmasını söylerler. O da “kanlarını yerde koymayacağına, intikamını alacağına” yemin ederek oradan kaçır ve Saraybosna’ya gider: “Ömrü içini dolduran ve soğumak bilmeyen kinle geçecekti. İçinin derinliklerindeyse duyguları kurulu bir zemberek gibi gergindi. Otuz yıldan beri acısı kül tutmuyor, içinin yangını hafiflemiyordu” (s.171).

Saraybosna’ da çeteciler, komitacılar türemiş, her yerde Osmanlı aleyhtarlığı başlamıştır:

“Şimdi şu şehirde, nüfusun neredeyse yarısı, Osmanlı nüfusunun canına susamıştı. Çeteler, komitacılar, gündün güne çeşitleniyor, çoğalıyor, zalimleşiyor, yol kesip, insan boğazlayıp kendi çaplarına göre imparatorluğu kurtçuklar gibi kemiriyorlardı. Ah! İnsanın ayağının altındaki toprağın kayması, milletin parçalanması, kendisinin sandığı gökyüzünde, başka bayrakları dalgalandırmak için reyanın gün saydığını bilmesi... Nasıl da can yakıyordu” (s.86).

Balkan şehirleri işgalcilerin insafına bırakılmıştır: “Hızlı bir işgal gerçekleştirdi Nemçek. Askerden halktan rastgele ölümler birbirini izledi. Şehirlerin eşrafından rehlin, askerlerden tutsak almalar halkı ürküttü. Rumeli ne kadar Osmanlı’nın yumuşak karnı olsa da, ülkesinin batısından ve doğusundan sarkan Rus güçleriyle savaşırken, Nemçelilere yönelik yeni bir cephe açmaya gücü olmadığını farkındaydı (s.102).

Bazen yavaş, bazen baskın biçiminde, bazen çok ölümlü, bazen kendiliğinden bırakılmış silahlar ve askeri tesislerle. Nemçe ile yapılan anlaşma Rumeli’ni çok zora sokmuştur:

“Osmanlı haritası, sel basmış, tayfun vurmuşçasına biçim değiştiriyor. İdare ise, yavruları dağılan ördek gibi, şaşkın. Ne yana seçirteceğini, neye sahip çıkacağını bilmiyor. Eflak, Boğdan, hele hele Bulgarı’daki Müslümanlar mahvoldu. Kadınlar ve çocuklar zulmü bir sel gibi yaşayacaklar, reaya devlete kafa tutmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyor. Çeteler köy kasaba basıyor. Bir yandan da, ‘Osmanlı canımızı malımızı alıyor’ diye bağıyor. Yedi düvel Osmanlı’ya düşman. Koskoca devletin elinde kalan kalanlar: yitirilmiş topraklardaki acılı yaşlılar ya da kemikleri bile öğütülüp un edilerek kap kacağa çevrilen şehitlerin kaçgundan kurtulmuş dullarıyla yetimleri” (s.102).

Osmanlı’nın Balkan yenilgileri gayri Müslümleri sevindirmektedir. Frenkler din kardeşlerini her ortamda desteklemektedir. “Çeşitli ırklardan reyanın yüksek çıkan seslerinin ardında ya da önlerinde onlara yol gösteren bir Frenk konsolosu, kâtabi, tercümanı vardı. Onlar korunmalıydılar. Aynı dindendiler çünkü! Öte yandan beş yüzyıldan beri bu toprakları vatan tutmuş insanların acılarına, kayıplarına karşı en küçük duyarlılık göstermeyen hak savunucuları da onlardı. Her ırktan Frenkler din kardeşlerine kayıtsız şartsız destek verirken, bir yandan da sorun çözümlerini pamuk iplikleriyle bağlıyor, böylece kendilerine duyulacak gereksinmeyi güç olarak kullanıyorlardı. Korunanlar bile sömürülmeliydi ki hem silah satılsın hem de haç dünyaya hâkim kılınsın.

Boğazına kadar yabancı tahrikçilerle dolmuş kasabalar, köyler, çiftlikler, yani az insanın bulunduğu yerlerde bitip tükenmeyen çete saldırıları yaşanıyor, halk tedirgin edilerek yerinden yurdundan koparılmaya çalışılıyordu. Silahlanma kolaylaşıyordu. Kutlamalara, küfürlere içki içip olay çıkarmalara, sarkıntılıklara yol veriliyordu. Cana, mala ve ırza yönelik saldırılar Müslümanlara hedeflenmişti. Nereden geldilerse oraya dönsünler!” (s.111).

Yerel çete ve komita saldırıları ve ardından gelen düzenli ordularla büyük devletler Balkanları adım adım işgal etmekteydiler. Tuna’nın öte yanının kaybının üstünden elli yıl geçtikten sonra bu yanı da kaybolmuştur. “Osmanlı güçsüzlüğü Türk güçsüzlüğüne dönüşmüş, alay konusu edilmekteydi” (s.113).

Kıbrıs gitmiş, Eflak Boğdan gitmiş, Üsküp’ün gitmesi yakın gibi gözükmektedir. “Koskoca bir ülkenin içi yanıyordu. Bu öyle sıradan bir olaymış gibi geçirilecek şey değildi. Ateş yalınları parça parça halkın yüreğine iniyor, orada usul usul yanmaya devam ediyordu (...) Gazi Osman Paşanın ve ordusunun fedakârlığı bir işe yaramamış, Karadeniz’in öte yanındaki toprakların savunması da düşman karşısında gerilemiştir. Ahmet Muhtar Paşa’nın komutasındaki ordu da yorgun ve yaralı geri çekilmiştir. Hem Batıda hem doğuda Osmanlı gençlerinin akittiği onca kan boşuna gitmiştir” (s.115)

Vidin’ in zenginlerinden Mihail Ağa, Ali Sabir’in ailesinin öldürülmesinden sonra Ali Sabir’in dedesinin yerlerini kendi üzerine geçirmiştir (s.156). Ali Sabir’in trajedisi henüz bitmemiştir. Vidin’ den sonra sığındığı Saraybosna da düşmanın eline geçmiş o da yeni ailesiyle birlikte Üsküp’e gelmiştir. Ancak Üsküp’te de Türklere ve Müslümanlara rahat yoktur:

“Rumeli gitgide boşalmaktaydı. Göçünü çözeceği yerde barınma olanağı bulan halk, şehri terk ediyordu. Yaklaşan kara bir fırtına bulutu gibi Rumeli halkının çevresini düşman güçleri sarıyordu. Rumeli artık Osmanlı değil, kavga ve ölümler diyarı ve onlarca

ırkın boğaz boğaza çıkar savaşına tutuştuğu lanetlenmiş topraklar demektir. Elden çıkan şehirlerde Osmanlı eserleri, özellikle camileri, okulları, kaleleri yıkılıyor, adları değiştirilip Sırp, Hersek, Bulgar, Yunan şehirlerine dönüşüyordu... O zaman göçler daha bir hızlanıyor, boş kalan yapılar ya yakılıyor ya da ne idüğü belirsiz insanlarca sahipleniliyordu" (s.119).

Ali Sabir, Kazım tarafından vurulunca Ali Sabir'in ailesi Mesut Çavuş'un evine sığınır. Mesut Çavuş Balkanlarda yaşananları en iyi bilenlerdendir. Ali Sabir'le arkadaşlık eder. Oğlu Dr. Feridun'u iki yıldır özleyen, yalnız yaşayan biridir. Eşi evi terk edip onu yalnız bırakmıştır. Mesut Çavuş'un oğlu Dr. Feridun Ali Sabir'in ailesine sahip çıkmış, etrafın dedikodusundan çekinerek Sacide'yi korumak düşüncesiyle onu nikâhına almıştır. Artık Feridun babasının emaneti olan Hasret'e, kızı Sacide'ye ve Alemdar'a bakacaktır. Hasret aklını yitirecek gibi olur: "Üsküp yoktu, duyduğu özlem kocasının yattığı toprağaydı. O kabarıklığın üstüne bir yatsa... "Vatan bu... Vatan bu." (s.262).

Dr. Feridun Alemdar'ı okula gönderip tahsiline yardımcı olmaktadır; ancak Alemdar bir kaza geçirerek askeri okuldan ayrılmak zorunda kalır. Dr. Feridun Bey göreve gittiğinde Hasret'in ailesini Müslüman mahallenin bir uzak dağın tepesinde tek başına yaşayan anasının yanına yerleştirir (s.274). Feridun'un annesi Kadriye Hanım Mesut Çavuş'u ve evi terk edince arkadaşı ve kardeşinin karısı Franga hanımla oturmaya başlamış, Franga Hanım ölünce de burada tek başına kalmaya başlamıştır (s.274).

3.2.4. Selanik

Selanik romanda *Vidin*, *Saraybosna* ve *Üsküp*'ten sonra ele alınan dördüncü yerdir. Yazar burayı "beş yüzyıl Osmanlı toprağı ve ordu merkezi" olarak tanıtır. Selanik aile için felaketlerle dolu yılların mekânı olmuştur. "Daha bir hafta oldu olmadı; 'Selanik'te yine salgın var' söylentisi çıkar. Kolera Arapça *heyza* baş gösteriyor, halk buna 'mezar-ı esved' (kara hastalık) diyorlar. Bu hastalık *veba* gibi öldürücü bir hastalık ve Hortaç'ta halk bu hastalığa 'kükret' diyor" (s.285).

Hasret'in kuşağı bütün bir ömrü düşmanların arasında geçirmek gibi bir talihsizliği yaşamak durumunda bırakılmıştır. Altmışını geçen Hasret, yaşlı ve yorgun bir kadındır artık. "En büyük felaketlerin yaşandığı bu çağda doğacak ne vardı, diye sorsa da kendi kendine... Yaşlılığı aklına, bedenine ve davranışlarına uydurmuştu" (s.280). Üsküp'ün kurtarıldığı haberi, acılı günlerinde sanki Ali Sabir ölmemiş gibi sevindirir Hasret'i fakat bu haber doğru değildir. "Meğer hayata hükmetmek diye bir şey yokmuş. Hayallerin çoğu bir rüya gibi, kendi doğdukları yerlerde kalır, hayat kendi bildiği yoldan akarmış" (s.281).

Selanik'te kolera salgını başlar. Hasret 'evlerden uzak olsun' diye bildiği bütün duaları okur fakat salgın onları da bulur. Arif hastalığa yakalanır, kısa zamanda ölür. Çok geçmeden annesi Arife de hastalanarak ölür. Hasret ve oğlu Alemdar için bu yıllar oldukça zor yıllardır. Yoksuldurlar, "yoksulluğun derinliği vardır". "Dışarıdan bakan göz onun enini boyunu görür yalnızca. Asıl olan onun derinliğidir. Bir mecdiye büyüklüğünde kalmış sabun parçasını bile hane halkına kullanılmayıp, gelebilir olduğu düşünülen konuga saklamak yoksulluk demektir" (s.291).

Romanda zamanda atlamalar yapılmıştır. Bu hem romanın kurgusu bağlamında hem de yeni nesillerin yetiştiğini göstermesi bakımından önemlidir. "Torunlar dalga dalga büyümektedir. Torun çocuklarının gelmesi, eli kulağında. Ah bu acılar, hastalıklar olmasaydı da üçüncü kuşak için heyecanlanıp sevinseydi Hasret. Alemdar ne kadar erken yaşlandı. Yüzü kırıştı, gözleri ufaldı, saçları azaldı. Hasret onun sarışın yüzüne bakarken, kaymakamlık, subaylık düşleri kurardı" (s.292).

1911'de İtalyanlar Trablus'a asker çıkarınca Osmanlı İtalyanlara savaş ilan eder. Alemdar askere alınır. Alemdar'ın ailesine Dr. Feridun sahip çıkar. Feridun'un annesi Kadriye Hanım'la Selanik'te oturmaya başlarlar. Kadriye Hanım'ın ölümü üzerine Feridun Sacide'yi boşar fakat birlikte oturdukları evi onlara verir. Aile, orada uzun zaman oturamaz, yine yollara düşmek zorunda kalır. Fakat bir deri tüccarıyla evlenip orada kalmak isteyen kızları Sacide onlarla gelmez. Sacide'yi Rumeli'de bırakan aile bazı eşyalarını ona emanet ederek yola koyulur.

3.2.5. Edirne, İstanbul ve İzmir

Hasret ve ailesi diğer göçmenlerle birlikte önce Edirne'ye gelirler, Edirne işgal altındadır. Oradan İstanbul'a yönelirler fakat İstanbul'da barınma imkânı bulamazlar. İstanbul Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Devlet bu yeni gelen göçmenleri İzmir'e yönlendirir. Bu arada Mithat'la Güldeste evlenip akrabalarının yanına Sakarya'ya giderler ama burada yerleşme imkânı bulamazlar.

Aile İstanbul'dan İzmir'e gelir. İzmir çok güzeldir. O yıllarda İzmir'de savaştan eser yoktur. Aile İzmir'den sonra Manisa/Salihli'ye gider. Salihli'nin bir köyünde onlara iki gözlü bir ev tahsis edilir. İlk geldiklerinde köy odasında kalırlar. Ahali onların ihtiyaçlarını karşılar. O yıl tarlayı sürüp buğday ekerler Güldeste ve Mithat'ın bir erkek çocukları olur. Dede Alemdar çocuğun kulağına ezan okuyarak adını Cafer Salih koyar: "Adını Cafer Salih koydum. Adıyla büyüsün, uzun sağlıklı, yaşasın. Bizler onunla övüneceğimiz günlerini görelim. Cafer Bermekî gibi âlim, fazıl, aynı zamanda eliaçık ve adı gibi doğru bir insan olsun" (s.393).

Bu arada İzmir işgal edilmiş ve Kurtuluş Savaşı başlamıştır. Ailenin erkekleri Kurtuluş Savaşı'na katılırlar. Hasret artık kaçılacak yer olmadığını düşünerek Kurtuluş Savaşı'na elinden gelen desteği vermek gerektiğini düşünür. Onun bu düşüncesi romanda özgürlüğün simgesi olan bayrak üzerinden verilir. Hasret elindeki son parayla bayrak bezi ve ip alıp gece gündüz ay yıldızlı bir bayrak işler ve bayrağı İzmir'i kurtarmaya giden askerlere hediye eder. Torununu da yanına alıp İzmir'e doğru askerlerle giden Hasret İzmir'in kurtarıldığını ve kendi eliyle işlediği bayrağın göndere çekildiğini görerek rahat bir nefes almıştır.

Sonuç

Balkan faciasını konu olarak ele alan çağdaş romanlardan biri olan *Yedinci Bayrak* Balkan şehirlerinde yaşanan tarihi realiteyi, isyanları, Bulgar-Sırp Komitacıları ve bu komitacıların bölge halkına yaptığı zulümleri konu edinmektedir. Kitabın

tanıtımını yapan Dilek Direnç arka kapakta şunları yazıyor: “*Yedinci Bayrak*, Balkanlardaki altüst oluşu, sıradan insanların yaşantıları üzerinden okurken, tarihi bilgi ve belge olmaktan çıkarıp insan deneyimine dönüştürerek göç ve göçmenlik üzerine yoğunlaşıyor. Arka zeminde bugünkü Avrupa’yı şekillendiren savaşlar sürerken, savaşların yok ettiği hayatlar, parçalanmış aileler, darma dağınık bellekler, evinden toprağından koparılanın acısı ve yarınlara dair umutsuzluk, göç olgusunu bir cennetten kovuluş anlatısı olarak şekillendirmekte” (Kutlu, 2016).

Romanın bölümleri Balkanlarda kaybedilen yerlerin adını taşımaktadır. Böylece orada yaşanan trajedi daha yoğun bir biçimde anlatılmaktadır. Roman kişilerinin yaşadıkları trajediler bölgede yaşanan trajedilerden bir örnek olarak verilmektedir. Anlatımın gerçekçiliği ve tarihî gerçeklerle örtüşmesi ve yazarın bölgenin kültürüne, folkloruna ve değerlerine yer vermesi romanın anlatım gücünü kuvvetlendirmiştir.

Bayrak sembolünden hareketle kaybedilen Saraybosna, Vidin, Üsküp ve Selanik gibi yerlerle I. Dünya Savaşı sonrasında işgal edilen Edirne ve İstanbul’da bayrağımızın gönderden indirilmesine inat İzmir’e *Yedinci Bayrak* dikilmiştir. İzmir’e dikilen bu bayrak düşman karşısına dikilip zafere yürüdüğümüzün sembolü olmuştur. Hasret’in kendi eliyle diktiği bayrak direnişin, Millî Mücadele’nin, kurtuluşun ve nihayet özgürlüğün sembolü olmuştur. Roman Balkanlarda yaşanan acıları bütün trajikliğiyle ele alırken bir gerçekliği de vurgulamaktadır: Sahip olunan topraklar canla başla savunulmadıkça vatan toprağı olarak varlığını sürdüremez.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1988). *Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aytaç, G. (1990). *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Armaoğlu, F. *İngiliz Belgelerinde İstanbul’un İşgali (16 Mart 1920)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Beyatlı, Y. K. (1974). *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları.
- Duman, H. H. (2005). *Balkanlara Veda*, İstanbul: Duyap.
- Erdoğan, M. M.; Kaya, A. (2018). *Türkiye’nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler*, (Derleyen: M. Murat Erdoğan, Ayhan Kaya), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, M. A. (1980). *Safahat*, “Hakkın Sesleri”, Yayına Haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri.
- İnalçık, H. (2016). *Osmanlı ve Modern Türkiye-Araştırmalar*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kutlu, A. (2016). *Yedinci Bayrak Urumeli’den İzmir’e*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ortaylı, İ. (2007). *Üç Kitada Osmanlı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sakallı, C. (2018). “Göçmen Edebiyatı: Ara Dilde Yazmak” *Monograf, Edebiyat Eleştirisi Dergisi*, 2018/9 (10-26).
- Serdengeçti, O. Y. (1992). *Kanlı Balkanlar*, İstanbul: Kamer Yayınları.
- Şimşir, B. (1989). *Rumeli’nden Türk Göçleri*; Belgeler, 1-3 cilt, Ankara: TTK.
- Tekin, Z. (2016). “Tarihimizdeki Büyük Acı ve Hezimet; Balkan Savaşları”.
- Tekşan, M. (2015). “Yahya Kemal ve Balkanlar”, 7. *Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi*, Kaposvar-Macaristan. (Basılmış Bildiri Kitabı 2016).
- Uğurcan, S. (1997). *Vefatının 60. Yılında Mehmet Akif Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul: İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR).
- Yenisey, H.S. (2005). *Edebiyatımızda Balkan Türklerinin Göç Kaderi*, Ankara: Toplumsal Gelişim Derneği Yayını.
- <https://www.forumlordx.net/tarih/148432-1-balkan-savasi> (20.03.2017).
- <http://Sahipkiran.Org/2016/10/26/> (21.03.2017).
- <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/ingiliz-belgelerinde-i-istanbulun-ismali-16-mart-1920> (30.03.2017).

Summary

One of the most tragic events of our recent history after the War of Independence and World War I is of course the ones living in the Balkan geography. Certainly these tragedies living are reflected in literary works. These tragedies, which are immediately reflected in the poem and the story, are reflected in the novel quite late. In the late 20th century and today's novel this theme has begun to be processed more. Ayla Kutlu is one of our novelists who have taken the tragedy of living in the Balkans today and the tragedy of people who are forced to relocate to Anatolia. His novel Seventh Flag was first published in January 2016. Just under the name of the novel is the title "From Urumqi to Izmir". The title of the novel was announced to the reader with this title. On the one hand, the novel describes the tragedies living in many parts of Rumelia while on the other hand it deals with the problem of migration as an inevitable result. The novel focuses on the migration tragedies starting from Sarajevo to Izmir and the life stories of the Balkan Turks, who have been devastated by this tragedy. From Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, the wave of immigration in Montenegro, Albania, Skopje and Greece, with increasing pain in Thessalonica taking a tragic Edirne in Turkey, and extends to Izmir.

The novel is treated as four spaces where Sarajevo, Skopje, Thessaloniki and Vidin tragedy experience. The tragedies living here and the massacres committed were followed by the experience of a few families and the migration route. Edirne, Istanbul and Izmir were considered as key venues of the War of Independence during World War I and onwards. Edirne is the hope gate that immigrants can reach first, but it is under occupation. Istanbul, the capital of the Ottoman Empire, is under occupation. They will not embrace the Balkans, they will not be able to accommodate them. Immigrants headed to Izmir. Izmir has been brought forward from a few directions. First, immigrants from the Balkans are welcomed as dormitories; secondly as the first area occupied by the Greek forces on 15 May 1919 after the Mondros Armistice (October 30, 1918), and finally as the place where the resistance against the occupation was initiated and the first shot to the enemy was launched and the National Struggle was initiated. Izmir is considered as the place where the National Struggle, in which the death and war of war has been fought and the enemy has been put into the sea, has been crowned with victory and the Seventh Flame has been planted.

In the map on the inside cover, six spaces are carefully presented: Sarajevo, Skopje, Thessaloniki, Edirne, Istanbul and Izmir. There is another place where the tragedy is described in Roman: Vidin. Vidin is the place where the most tragic events happen in the Balkans. These tragic events are explained by taking Ali Sabir's tragic life center. This is the first place where the Balkan tragedy is the most painful experience, as well as where Ali Sabir is born and raised and whose family is murdered. By the time of his return, he announces to readers the tragedy of the writer Vidin.

It is aimed to show how the tragic events corresponded to the public and how they were expressed in the roman which is organized as ten episodes by giving examples of epic poems and epic poems covered in that section at the beginning of each chapter. Thus, the narrative of the novel has been enriched by giving examples of the reality of the people who live and the provision of it in the living.

In this study, we will focus on the Balkans discussed at the Seventh Flag of Turkey voicing the tragedy of reality and fiction folkloric elements drawing attention to what we said Turkey's novel. We will draw attention to how and to what extent the tragedy of the Balkans is reflected in the novel by following the authors' trajectories and migration routes. The anguishes in the Balkans emphasize a fact beyond being material to the literary works: The land they own can not survive as homeland unless it is preserved.
